

kristal metaforu: kadına değer atfetme mi, kadında var olan değeri görebilme mi?

HURİYE MARTI

Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tarih kadar eski bir tabloda, kadının değerini simgeleyen rengin ne olabileceğine dair yaşanan kararsızlığın izlerini görmek mümkündür. Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem, öncesi ve sonrasıyla belki de bu tablonun en keskin renk dönüşümlerine sahne olmuştur. Bunun başlıca nedeni, yeni ve son dinin öğretisinde kadının eskiye oranla daha geniş ve daha derin bir varlık alanına sahip olmasıdır. Bir başka deyişle, kadının -her ne kadar ontolojik anlamda insan kavramı içinde kabul görmüş olsa da- ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda henüz erkeğin yetkinliğine erişememiş bir alt düzeyde konumlandırıldığı uzun bir süreç, İslâm Peygamberi'nin tebliği ile son bulmaktadır.

Hz. Peygamber ile yaşanan değişimin, maddi ve manevi anlamda kadına ne gibi getirileri olduğu ayrıntılı biçimde incelenebilir. Ancak bu edinimlerin temelinde hangi bilinç(lendirme) düzeyinin yer aldığı, yani toplumda kadının kazandığı yeni konunun hangi temel düşünce kalıbıyla belirlendiği sorusu, öncelikle cevaba muhtaçtır. Bu sorunun önemi, sadece kadının nefes almasını sağlayan günlük

hayata dair düzenlemelerin tespiti ile sınırlı değil, belki daha çok, bugün de hararetle süregelen ‘değer’ tartışmalarıyla ilgilidir. Kısaca sormak gerekirse; kadının konumunun yükselmesi, onun haddi zatında ‘değerli’ olduğu düşüncesinden mi beslenmektedir? Kadın, din sayesinde değer mi bulmuştur, yoksa zaten kendi varlığında içkin bulunan değeri gün yüzüne çıkarma şansına mı kavuşmuştur? Baktığımız noktadan bir adım geriye çekilerek yeniden sorarsak; Hz. Peygamber, kadına o güne değin var olmayan bir değeri mi atfetmiştir, yoksa toplumu ‘kendi değerini kendi kadınlığından alan kadınlar’la mı tanıştırmıştır?

Hız. Peygamber, hanımların korkusunu hissedince derhal duruma müdahale eder. Enceşe’yi susturup develeri yavaşlatmak için seslendiğinde kurduğu o nezaket yüklü cümle, Peygamber’in düşünce dünyasında kadını nasıl konumlandığına açık ifadesidir: “Enceşe, aman kristalleri kırma! Dikkatli taşı!”

Bu yazıda savunacağımız yaklaşım şudur: Hz. Peygamber, ‘cinsiyet’e değil, ‘insan’a odaklı konuşur. Onun kadına ya da erkeğe karşı, birbirinden apayrı ve özel iki yaklaşımı yoktur; onun insana yaklaşımı vardır. Bunun doğal sonucu olarak, kadına, erkek üzerinden ya da erkek dolayımında değer vermez. Aksine kadının kendi varlığından aldığı ve eşrefi mahlûkat olarak bu dünyaya gelirken beraberinde getirdiği değeri bilir, görür ve gösterir.

Hız. Peygamber’in ‘kristal’ metaforu, kadının aslı değerine dair zihnindeki kabulü kelimelelere dökmesi bakımından son derece çarpıcıdır. Şöyle ki, Veda Haccı için Mekke’ye doğru yola çıkan kabilede Peygamber eşleri de bulunmaktadır. Çölün uzayan ıssızlığında ilerleyen develer, kendilerini yönlendiren Enceşe isimli Habeşli bir kölenin terennümleriyle coşup onun güzel sesine ayak uydurmak için hızlanınca, üzerlerinde taşıdıkları hanımlar sarsılmaya ve düşme endişesi yaşamaya başlar. O ana kadar Enceşe’yi keyifle dinleyen Hız. Peygamber, hanımların korkusunu hissedince derhal duruma müdahale eder. Enceşe’yi susturup develeri yavaşlatmak için seslendiğinde kurduğu o nezaket yüklü cümle, Peygamber’in düşünce dünyasında kadını nasıl ko-

numlandığına açık ifadesidir: “Enceşe, aman kristalleri kırma! Dikkatli taşı!”¹

Bugün bile muhayyilemizde estetik bir hayranlık doğuran ve önümüzde kadına yönelik yeni bir anlam alanı açan bu metaforik söylem, söylendiği dönemde yaygın zihinsel algı biçimini tersyüz eden bir yaklaşımı simgelemektedir. Nitekim olayı nakleden ravi, “Allah’ın Rasûlü öyle bir kelime söyledi ki, şayet bunu biriniz söylemiş olsa, diğerleri onu ayıplardı.” demekten kendini alamamıştır.² Bu tepkinin altında, asırlarca korunan bir gelenek vardır. Buna göre, kadın her ne kadar hayatın vazgeçilmez unsurlarından ise de herhangi bir eşya gibi el altında bulundurulmuş ve menfaatlerin gerektirdiği biçimde yönetilebilen bir varlıktır. Hız. Ömer’in sözleri, bu gerçeğin beyanıdır: “Biz Cahiliye döneminde kadına zerre kadar değer vermezdik. İslâm gelip de Allah onlardan bahsedince, üzerimizde hakları olduğunu ama onları işlerimize dâhil etmek zorunda olmadığımızı düşündük. Bir gün eşimle aramda bir tartışma oldu ve eşim bana karşı ağır konuştu. Ona ‘Haddini bil!’ dedim. Bunun üzerine eşim şöyle cevap verdi: ‘Sen beni böyle azarlıyorsun ama (Peygamber’in eşi olan) kızım Hafsa, Rasûlullah’a (karşı konuşmaktan çekinmeyerek bazen onu) üzüyor!’”³

Kadının değerini işlevine göre belirleyen, dolayısıyla onu bir eşyadan farksız görerek sahip olduğu öz niteliklere değil de sonradan edindiği rollere kıymet biçen bu bakışa karşı, Hız. Peygamber’in ‘kristal’ ifadesi geniş bir mana yelpazesine sahiptir. Öncelikle kristal, şekli ve kullanım amacı ne olursa olsun, kendi değerini kendi zarafetinden, kendi parlaklığından, kendi ışıltısından almaktadır. Kadın da kendi değerini kendi varlık tarzından yani kadınlığından alan insandır. Diğer taraftan kristal kadar narin, bir o kadar hassas ve nazlıdır. Kristalde ışığın farklı tayflarda yansımaları ve kırılması gibi, kadın varlığı da bir bakıma Allah’ın yaratma gücünün çok farklı renklerde açılması ve tezahür etmesidir. Bu bağlamda “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi, O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir.”⁴ ayeti manidardır.

Elbette Allah Rasûlü, hayatın her alanında olduğu gibi, kadın konusunda da vahyin ışığında hareket

etmektedir. Meleklerine “*Yeryüzünde bir halife yaratacağım.*”⁵ derken ve insanları yeryüzünün halifeleri kıldığını⁶ söylerken cinsiyetten bahsetmeyen Allah, ‘halifelik’ gibi bir onur ve sorumluluğu hem kadına hem de erkeğe yüklemektedir. Dolayısıyla erkeğin halife ama kadının belki de en iyi ihtimalle halife yardımcısı olabileceğini söyleyen zihniyetin, O’nun ayetlerinden beşlenmediği açıktır. Kadın ve erkek, Yüce Yaratıcı’nın ifadesi ile birbirinin eksikliğini giderip açığını kapatan, bürüyüp koruyan birer örtü ya da elbise gibidir.⁷ Bir iyilik yaptıklarında aynı mükâfata lâyık görüldükleri gibi,⁸ bir hata işlediklerinde aynı cezayı hak eden⁹ bu iki can, insan kavramını temsilde birbirlerinin önüne geçemeyecek kadar aynıdır. İşte bu noktada “*Kadınlar, erkeklerin bir bütünü tamamlayan diğer yarısıdır.*”¹⁰ buyuran Hz. Peygamber, ‘insan’ kavramının, hem kadın hem de erkek varlığının yani kadınlık ve erkeklik perspektiflerinin karşılıklı olarak kesiştiği noktada tezahür ettiğini ima eder.

İslam dini kadını yalnızca ontolojik anlamda erkeklerle aynı düzeyde kabullenmekle kalmamış, onun kültürel, siyasî, ekonomik ve sosyal düzlemlerde de erkeklerle paralel konuma sahip olabilme potansiyeline dikkat çekmiştir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber’in kadının değerini idraklere sunan tavırları, aslında onda var olan ‘halife olma’ yetisini canlandırır ve geliştirir niteliktedir. Âdem ile Havva’nın çocuklarının, ırk, dil ve renkleri sayesinde Rableri karşısında üstünlük elde etme gibi bir şansları olmadığını belirten¹¹ Hz. Peygamber, aynı şekilde cinsiyete de paye biçmemektedir. O, her bireyin doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna yakışır davranışlar sergileme sorumluluğuna ve insanca değer görme hakkına dikkat çekmektedir. Hal böyle olunca, kadının mağdur olmaması için aldığı önlemler de varlığını ifade edebilmesi için tanıdığı haklar da sonuçta insanın değerini pekiştirmektedir.

Hz. Peygamber’in kadınlara karşı kaba kuvvetten uzak, sabırlı, anlayışlı, adil ve yardımsever davranışları, aslında çocuk, genç, ihtiyar, erkek fark etmeksizin herkese karşı benimsediği duruşun bir parçasıdır. Fakat böyle bir duruşu, her ne kadar erkekler arası ilişkilerde anlamlı olabilecekse de kadınlarla iletişimde gereksiz bulan bir zihniyetin sahipleri için, değişimi kabullenmek emek istemektedir. Söz gelimi, erkeğe gösterilen hürmeti, kadına

da gösterdiğini bildiğimiz Allah’ın Elçisi, sadece varlıklı ve asil kadınlara değil, hizmetçi, köle ve esir kadınlara da aynı hassasiyetle davranmıştır. Mescidini süpüren zenci bir kadının vefatını kendisine haber vermedikleri için ashabına sitem etmesi ve o kadının kabri başında yeniden cenaze namazı kıldırması¹² bunun bariz örneklerindedir. Yine savaşta kadınların öldürülmemesini emrederken¹³ ya da esir edilmiş bir annenin yavrusundan ayrılarak satılmasına tepki gösterirken¹⁴ de statü farkı gözetmeyerek kadın olmayı yeterli bulmaktadır. Bu bağlamda kadına yönelik şiddeti kesinlikle tasvip etmeyen Hz. Peygamber’in,¹⁵ dayanın doğal iletişim şekli kabul edildiği bir ortamda, güçlü ve nüfuzlu bir erkek olarak kadına tek bir tokat bile atmaması¹⁶ elbette tesadüf değildir.

Diğer taraftan Hz. Peygamber, kadının kendisini ifade etmesinin önündeki engelleri kaldırırken, onun bizatihi sahip olduğu değeri topluma yansıtabilmesini sağlamaktadır. Hanımların eğitimine özel zaman ayırması,¹⁷ onların sorularını ve ihtiyaçlarını asla cevapsız bırakmaması,¹⁸ sadece hazarda değil seferde de yanı başında var olmalarını¹⁹ ve hatta ganimetten pay almalarını²⁰ onaylaması, bu amaca matuftur. Dar bir alana sıkışmaksızın hayatın akışına dahil olmalarını istediği kadınların, o günün şartlarında toplumsal yaşamın kalbi olan Peygamber

Meleklerine “Yeryüzünde bir halife yaratacağım.” derken ve insanları yeryüzünün halifeleri kıldığını söylerken cinsiyetten bahsetmeyen Allah, ‘halifelik’ gibi bir onur ve sorumluluğu hem kadına hem de erkeğe yüklemektedir.

Mescidi’ne devamlarını arzu etmesi de aynı kararlılığın devamıdır. “*Allah’ın kadın kullarının Allah’ın mescitlerine gelmelerine engel olmayınız.*”²¹ şeklindeki Peygamber buyruğunun verdiği güvenle, sabahın alaca karanlığından,²² yatsının ilerleyen saatlerine²³ hatta cuma²⁴ ve bayram²⁵ namazlarına kadar her fırsatta onun arkasında saf tutan kadınlar, sadece Allah’ın Rasûlü ile birlikte ibadet etmenin mutluluğunu değil, belki daha da önemlisi var olmanın kıvancını yaşamışlardır.

Kadının insan olarak varlığını değerli görmek, hakını gasp etme ya da kişiliğini rencide etme gibi olumsuz tavırlara dur diyecek, doğal olarak insanî hak ve hürriyetlerini yaşamasına izin verecektir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in, 'kendi değerini kendi varlığından alan kadın' mesajı, bugün de kadın konusundaki pek çok düğümün çözümünde yer almaktadır. Kadın, Hz. Peygamber sayesinde üzerine ek bir değer yamanmış, aslında değeri tartışmaya açık olduğu halde din ile değer kazanmış bir varlık değildir. Son Elçi'nin yaptığı, kadına değer atfetme değil, onun fitraten var olan değerini açığa çıkarma faaliyetidir. Şu halde, dinin kadınla ilgili yeniliklerini, onun haddi zatında sahip olduğu değer, aile, toplum, din, ekonomi, siyaset ve tıp gibi alanlarda tezahür edebilmesinin önündeki kültürel ve tarihsel engelleri ortadan kaldırma adımları olarak tanımlamak mümkündür.

Kadın, Hz. Peygamber sayesinde üzerine ek bir değer yamanmış, aslında değeri tartışmaya açık olduğu halde din ile değer kazanmış bir varlık değildir. Son Elçi'nin yaptığı, kadına değer atfetme değil, onun fitraten var olan değerini açığa çıkarma faaliyetidir.

Zira unutulmamalıdır ki kadın varlığı, yalnızca erkekler tarafından geliştirilecek bir dinî söylemin 'konusu' değildir. Belki çok daha temelde, kadın varlığı, genel olarak dünyanın ve özel olarak İslâm'ın farklı açılardan anlaşılmasını mümkün kılan bir farklı alan ve perspektifi gösterir. Bu yüzden Hz. Peygamber'in kadınlara yönelik nazik, estetik ve insanî yaklaşımı, sadece kadının değerinin tezahürü için toplumsal engelleri kaldırma gayesiyle de sınırlanamaz. Böyle bir yaklaşım ayrıca İslâm'ın da benzer şekilde nazik, estetik ve insanî açılardan anlaşılabilmesi için farklı bir anlama tarzını, kadın varlığını ön plana çıkarır. İslâm, aynen insan kavramı gibi, erkek ve kadın varlığının yani kadınlık ve erkeklığe dair anlam dünyalarının karşılıklı olarak kesiştiği noktada doğru anlamı tezahür eden bir dindir. ■

dipnotlar

- ¹ Buhârî, Edeb, 111; Müslim, Fedâil, 73.
- ² Buhârî, Edeb, 90.
- ³ Buhârî, Libâs, 31; Müslim, Talâk, 34.
- ⁴ 30/ Rûm 21.
- ⁵ 2/ Bakara 30.
- ⁶ 27/ Neml 62; 35/Fâtır 39.
- ⁷ 2/ Bakara 187.
- ⁸ 3/ Âl-i İmrân 195.
- ⁹ 5/ Mâide 38; 24/Nûr 2.
- ¹⁰ Ebû Dâvûd, Tahâret, 94.
- ¹¹ İbn Hanbel, Müsned, V/411; Beyhakî, es-Sünenü'l-Küb-râ, IX/285.
- ¹² Müslim, Cenâiz, 71; Buhârî, Salât, 72.
- ¹³ Müslim, Cihad ve Siyer, 25.
- ¹⁴ Tirmizî, Büyû', 52.
- ¹⁵ Buhârî, Tefsîr (Şems), 1; Ebû Dâvûd, Nikâh, 41-42.
- ¹⁶ Müslim, Fedâil, 79.
- ¹⁷ Müslim, Birr ve Sıla, 152.
- ¹⁸ Buhârî, Talâk, 4; Müslim, Fedâil, 76.
- ¹⁹ Müslim, Cihâd ve Siyer, 135.
- ²⁰ Ebû Dâvûd, Cihad, 141.
- ²¹ Buhârî, Cuma, 13; Müslim, Salât, 136.
- ²² Buhârî, Mevâkîf, 27.
- ²³ Buhârî, Ezan, 162.
- ²⁴ Nesai, İftitah, 43.
- ²⁵ Buhârî, İydeyn, 15.